

Тетяна Дмитрівна КОСОВА

д.е.н., проф., зав. кафедри, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

e-mail: t_d_kosova@ukr.net

Антон Сергійович КУРГАНСЬКИЙ

здобувач, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7476-8968>

e-mail: anton.kurganskij@gmail.com

Олександр Олександрович КУЦЕВ

здобувач, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8042-3676>

e-mail: oleksandr.kutsev@fintech-farm.com

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК ФОРМА ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМНОЇ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Узагальнено дефініції реструктуризації кредитної заборгованості банківських установ, що надано у декількох нормативно-правових актах, обґрунтовано власну дефініцію. Визначено об'єкти, суб'єкти, форми реструктуризації кредитної заборгованості. Визначено сутність фінансової реструктуризації як позасудової процедури шляхом переговорів між позичальником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами. Діагностовано умови участі позичальника у фінансовій реструктуризації, формалізовано механізми її ініціації і проведення. Охарактеризовано обов'язки позичальника в частині розробки і реалізації плану реструктуризації.

Ключові слова: реструктуризація, врегулювання, проблемна кредитна заборгованість, банківські установи

ВСТУП

Кредитний портфель є основною частиною активів банківських установ. Протягом всього періоду існування банківської системи України його ознаками є високий ризик і значна частка проблемної кредитної заборгованості. Ситуація погіршилася після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. За підсумками 2022 р. вперше за п'ять попередніх років вітчизняна банківська система стала збитковою через різке збільшення відрахувань до резервів на можливі втрати за кредитними операціями. Основними причинами зростання кредитного ризику є макроекономічна невизначеність, погіршення фінансового стану позичальників, зниження якості кредитів та їх знецінення, що призводить до зменшення процентних надходжень і формування додаткових резервів. Реалізація кредитного ризику становить велику загрозу для банківського сектору і економічної безпеки країни. За результатами стрес-тестування НБУ прогнозує порушення вимог до капіталу або ліквідності банків і втрату більше 20% їх кредитного портфеля за умови збереження додатної величини основного капіталу через війну та соціально-економічну кризу. Проблемні кредити заважають нормальному функціонуванню банківських установ, підвищують кредитний стрес і формують системний кредитний ризик, зниження якого вимагає розроблення превентивних і санаційних заходів, проведення їх реструктуризації, що обумовлює актуальність теми статті.

Проблеми врегулювання проблемної кредитної заборгованості банківських установ є предметом дослідження багатьох вчених. В.Я. Вовк розглядає теоре-

тико-методичні засади фінансового оздоровлення банків із застосуванням інструментів реструктуризації та реорганізації [1]. І.О. Голосенін вдало побудував фінансову модель для прийняття рішень із реструктуризації проблемного кредиту [2, с. 17]. С.Г. Мамедов узагальнив методичні засади здійснення реструктуризації у фінансовій діяльності банку [3]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід визнати потребу у проведенні додаткових досліджень реструктуризації не як інструменту управління банківською установою, а як форми зниження рівня проблемних кредитів банківських установ.

МЕТА роботи – обґрунтування дефініцій і розроблення методичних підходів до врегулювання проблемної кредитної заборгованості банківських установ на основі реструктуризації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: загальнонаукові методи аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, діагностики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дефініції реструктуризації банківських установ надано у декількох нормативно-правових актах. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління форма НБУ від 30.06.2016 № 351 [4], визначає реструктуризацію як зміну істотних умов діючого договору для пом'якшення вимог до позичальника у зв'язку з його фінансовими труднощами, необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним кредитних зобов'язань. Об'єктами реструктуризації за кредитним

договором є: процентна ставка; прощення частини боргу; графік його погашення боргу; терміни і суми погашення основної частини кредиту, комісії тощо. Юридичним оформленням реструктуризації є укладання додаткової угоди з позичальником.

Положення про порядок проведення реструктуризації кредитної заборгованості фізичних осіб (крім фізичних осіб – підприємців) за кредитними договорами, виконання зобов'язань за якими забезпечене іпотекою, перед банками, процедура ліквідації яких здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, затверджене Фондом гарантування вкладів фізичних осіб від 05.02.2018 № 372 [5], дає аналогічне визначення реструктуризації як зміни істотних умов за кредитним договором, договором забезпечення шляхом підписання додаткових договорів з позичальником, поручителем, гарантом, заставодавцем з метою створення умов для виконання укладеного раніше кредитного договору на основі зміни процентної ставки, графіка погашення боргу, строків і сум погашення тіла кредиту, розміру комісійної винагороди і черговості платежів.

Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків, затверджені Постановою Правління НБУ № 395 від 09.10.2000 [6], визначають реструктуризацію як комплекс організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, метою яких є покращення фінансового стану, ліквідності та платоспроможності банку. Формами реструктуризації банку є: реорганізація, повна або часткова зміна власника, переведення боргових зобов'язань на іншу особу, залучення юридичної особи-інвестора, санація, приєднання, поділ, злиття, поглинання тощо. Метою реструктуризації банку є його фінансове оздоровлення та створення умов для задоволення вимог кредиторів. Реструктуризація банків може проводитись до початку порушення справи про банкрутство, а також у період провадження справи про банкрутство, але до прийняття постанови про визнання банку банкрутом і прийняття НБУ рішення про ліквідацію [8].

Об'єктами реструктуризації відповідно до діючого законодавства може бути: банк, підприємство, борги позичальника, податковий борг, боргові зобов'язання, інвестиційний проєкт, податкова заборгованість, боргові зобов'язання за запозиченням, заборгованість за випуском облігацій.

Реструктуризація проблемної кредитної заборгованості є різновидом реструктуризації боргів позичальника і проводиться за принципами: покращення фінансового стану банку; пріоритетності інтересів вкладників і кредиторів, держави і банківської системи загалом над інтересами окремої банківської установи; забезпечення її безперервної роботи; збереження комерційної та банківської таємниць; надання звітності до НБУ в установленому порядку; контроль заходів, що проводяться банківськими установами, з боку НБУ. Однією з форм реструктуризації проблемної кредитної заборгованості є мирова угода як домовленість між позичальником і кредитором про відстрочення та (або) розстрочення платежів за кредитом або припинення кредитних зобов'язань за угодою сторін.

Основною формою реструктуризації проблемної кредитної заборгованості є фінансова реструктуризація

як форма відновлення господарської діяльності позичальників, які перебувають у критичному фінансовому стані; зміни умов і термінів погашення кредитних зобов'язань; забезпечення доступу позичальників до фінансування для відновлення їхньої господарської діяльності.

У процедурах фінансової реструктуризації мають право брати участь такі суб'єкти: боржники, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, державні банки та банки за участю держави [7]. Формами фінансової реструктуризації є відстрочка погашення кредиту, зміна його валюти, зміна величини процентних ставок, встановлення їх на рівні, нижчому за собівартість залучення коштів банками, зупинення нарахування процентів, часткове списання кредиту тощо. Під час підписання рамкового договору та участі у процедурі фінансової реструктуризації Фонд гарантування вкладів фізичних осіб представляє усі банки, в яких введено тимчасову адміністрацію.

Умовою участі позичальника у процедурі фінансової реструктуризації є його критичний фінансовий стан і перспективність господарської діяльності, підтверджена залученими кредиторами, які підписали згоду на реструктуризацію, і звітом про проведення огляду фінансово-господарської діяльності. У процедурі фінансової реструктуризації мають право брати участь фінансові установи, які є кредиторами позичальника. Кількість голосів залученого кредитора визначається пропорційно розміру кредитних зобов'язань позичальника.

Якщо у процедурі фінансової реструктуризації позичальника беруть участь два або більше залучених кредиторів, вони можуть утворити координаційний комітет для обміну інформацією, проведення переговорів тощо. Позичальник зобов'язаний своєчасно надавати залученим кредиторам та інвесторам таку інформацію: за їх запитом, про фінансовий стан, фінансову звітність за міжнародними і національними стандартами. Позичальник має співпрацювати з координаційним комітетом, комітетом кредиторів, незалежним експертом або з іншими уповноваженими особами для забезпечення проведення своєчасного оцінювання показників свого фінансово-господарського стану та підготовки плану реструктуризації. Позичальник та залучені кредитори мають право обмінюватися інформацією про вимоги кредиторів до позичальника та їх забезпечення. До затвердження плану реструктуризації з метою забезпечення провадження своєї безперервної господарської діяльності позичальник за згодою залучених кредиторів має право отримувати фінансування з усіх джерел, не заборонених законом.

Фінансова реструктуризація є позасудовою процедурою шляхом переговорів між позичальником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами. Якщо у ній виникає спір, залучений кредитор має право звернутися для його вирішення до арбітражу шляхом подання повідомлення про спір, розгляд якого арбітром здійснюється згідно з арбітражним регламентом. Ініціювання проведення процедури фінансової реструктуризації здійснює позичальник шляхом подання письмової заяви про реструктуризацію до секретаріату. У ній міститься: письмова згода позичальника на передачу спорів до арбітражу;

посилання на згоди залучених кредиторів; інформація про відсутність порушеного провадження у справі про банкрутство або санації позичальника.

Реструктуризація проблемної кредитної заборгованості здійснюється на основі плану, який має бути схвалено кредитним комітетом, комітетом кредиторів і затверджено Правлінням НБУ. Основними його пунктами є: умови здійснення позичальником виплат (за вимогами залучених та інших кредиторів із вказівкою сум; податків зборів та інших обов'язкових платежів); умови отримання інвестицій і фінансування позичальником; порядок проведення реструктуризації і здійснення контролю за її ходом; умови та наслідки розірвання плану реструктуризації тощо.

Реструктуризація проблемної кредитної заборгованості здійснюється шляхом: внесення змін до кредитних договорів, зокрема погашення кредитів окремими траншами, надання розстрочки, перегляд термінів погашення, зміна валюти кредитного договору, розміру процентних ставок, зупинення нарахування процентів; надання нового фінансування позичальнику кредитором; передачі кредитору права власності на майно позичальника в рахунок повного або часткового задоволення вимог. План реструктуризації затверджується на зборах залучених кредиторів, його умови є обов'язковими для всіх залучених кредиторів.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9] банки, які беруть участь у процедурі фінансової реструктуризації, мають право надавати інформацію, що містить банківську таємницю стосовно позичальника, його поручителя (майнового поручителя), пов'язаних осіб позичальника, без їхньої згоди іншим учасникам процедури фінансової реструктуризації, а також органам, що забезпечують її проведення. На період дії затверджених планів реструктуризації НБУ не застосовує заходів впливу за порушення низки економічних нормативів банківської установи: короткострокової ліквідності, максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, інвестування, а також лімітів валютної позиції. У разі здійснення реструктуризації кредитних зобов'язань банк може встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні, нижчому за собівартість банківських послуг.

Список використаних джерел

1. Вовк В.Я. Теоретико-методичні засади фінансового оздоровлення банків із використанням інструментів реструктуризації та реорганізації. *Фінансові дослідження*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2019_2_10
2. Голосенін І.О. Побудова фінансової моделі для прийняття рішень про реструктуризацію проблемного кредиту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2017. Вип. 27(3). С. 14-19.
3. Мамедов С.Г. Методичні засади здійснення реструктуризації у фінансовій діяльності банку. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_11_83
4. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 30.06.2016 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
5. Про затвердження Положення про порядок проведення реструктуризації кредитної заборгованості фізичних осіб (крім фізичних осіб – підприємців) за кредитними договорами, виконання зобов'язань за якими забезпечене іпотекою, перед банками, процедура ліквідації яких здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, та Змін до деяких нормативно-правових актів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.02.2018 № 372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-18#Text>
6. Про схвалення Методичних рекомендацій про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків: Постанова Національного банку України від 09.10.2000 № 395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0395500-00#Text>
7. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14.06.2016 № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>

ВИСНОВКИ

1. Узагальнено дефініції реструктуризації кредитної заборгованості банківських установ, що надано у декількох нормативно-правових актах. Вони зводяться до зміни істотних умов діючого кредитного договору для пом'якшення вимог до позичальника у зв'язку з його фінансовими труднощами, необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним кредитних зобов'язань. Об'єктами реструктуризації за кредитним договором є: процентна ставка; прощення частини боргу; графік його погашення боргу; терміни і суми погашення основної частини кредиту, комісії тощо.

2. Реструктуризацію банку визначено комплексом заходів, метою яких є покращення фінансового стану, підвищення ліквідності та платоспроможності банку, що проводяться у формах реорганізації банку, зміна власника, менеджменту, прийняття інвестором боргових зобов'язань, санації, приєднання, поділу, злиття, поглинання на етапі, що передуює визнання банку банкрутом і прийняття НБУ рішення про його ліквідацію.

3. Об'єктами реструктуризації може бути: банк, підприємство, борги позичальника, податковий борг, боргові зобов'язання, інвестиційний проект, податкова заборгованість, боргові зобов'язання за запозиченням, заборгованість за випуском облігацій. Реструктуризація проблемної кредитної заборгованості є різновидом реструктуризації боргів позичальника шляхом укладання додаткової угоди з позичальником, мирової угоди, фінансової реструктуризації. Остання є найбільш поширеною і являє собою форму відновлення господарської діяльності позичальників, які перебувають у критичному фінансовому стані; зміни умов і термінів погашення кредитних зобов'язань; забезпечення доступу позичальників до фінансування для відновлення їхньої господарської діяльності. Систематизовано суб'єктів і форми фінансової реструктуризації.

4. Визначено сутність фінансової реструктуризації як позасудової процедури шляхом переговорів між позичальником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами. Діагностовано умови участі позичальника у фінансовій реструктуризації, формалізовано механізми її ініціації і проведення. Охарактеризовано обов'язки позичальника у частині розроблення і реалізації плану реструктуризації.

8. Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків: Закон України від 28.12.2014 № 78-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-19#Text>

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

References

1. Vovk V.Y. Theoretical and methodological principles of financial rehabilitation of banks using restructuring and reorganization tools. *Financial studies*. 2019. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2019_2_10 [in Ukrainian].

2. Holosenin I.O. Construction of a financial model for making decisions about the restructuring of problematic loans. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic sciences*. 2017. №27(3). pp. 14-19. [in Ukrainian].

3. Mamedov S.H. Methodological principles of restructuring in the bank's financial activity. *Efficient economy*. 2018. №11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_11_83 [in Ukrainian].

4. On the approval of the Regulation on the determination by banks of Ukraine of the amount of credit risk for active banking operations: Resolution of the National Bank of Ukraine dated 30.06.2016 No. 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> [in Ukrainian].

5. On the approval of the Regulation on the procedure for restructuring the credit debt of natural persons (except natural persons – entrepreneurs) under credit agreements, the fulfillment of obligations under which is secured by a mortgage, to banks, the liquidation procedure of which is carried out by the Deposit Guarantee Fund of natural persons, and changes to some of the regulations of the Individual Deposit Guarantee Fund: Decision of the Individual Deposit Guarantee Fund dated February 5, 2018 No. 372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-18#Text> [in Ukrainian].

6. On the approval of the Methodological recommendations on the procedure for the reorganization and restructuring of commercial banks: Decree of the National Bank of Ukraine dated 09.10.2000 No. 395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0395500-00#Text> [in Ukrainian].

7. On financial restructuring: Law of Ukraine dated June 14, 2016 No. 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> [in Ukrainian].

8. On measures aimed at promoting the capitalization and restructuring of banks: Law of Ukraine dated December 28, 2014 No. 78-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-19#Text> [in Ukrainian].

9. On banks and banking activities: Law of Ukraine dated 07.12.2000 No. 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> [in Ukrainian].

Tetiana KOSOVA

Doctor of Economics, Professor, Head of department, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

e-mail: t_d_kosova@ukr.net

Anton KURHANSKYI

postgraduate student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7476-8968>

e-mail: anton.kurganskij@gmail.com

Oleksandr KUTSEV

postgraduate student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8042-3676>

e-mail: oleksandr.kutsev@fintech-farm.com

RESTRUCTURING AS A FORM OF SETTLEMENT OF PROBLEMATIC CREDIT DEBT OF BANKING INSTITUTIONS

Definitions of credit debt restructuring of banking institutions provided in several legal acts are summarized. They are reduced to changing the essential conditions of the current credit agreement to soften the requirements for the borrower in connection with his financial difficulties, the need to create favorable conditions for him to fulfill his credit obligations. The objects of restructuring under the credit agreement are: interest rate; forgiveness of part of the debt; his debt repayment schedule; terms and amounts of repayment of the main part of the loan, fees, etc.

Restructuring of the bank is defined as a set of measures aimed at improving the financial condition, increasing the liquidity and solvency of the bank, carried out in the form of reorganization of the bank, change of owner, management, acceptance of debt obligations by the investor, rehabilitation, merger, division, merger, absorption at the stage, that precedes the recognition of the bank as bankrupt and the NBU's decision to liquidate it.

Objects of restructuring can be: bank, enterprise, borrower's debts, tax debt, debt obligations, investment project, tax debt, debt obligations for borrowing, debt for issuing bonds. Restructuring of problematic credit debt is a type of restructuring of the borrower's debts by concluding an additional agreement with the borrower, settlement agreement, financial restructuring. The latter is the most common and is a form of economic recovery of borrowers who are in critical financial condition; changes in the conditions and repayment terms of credit obligations; ensuring borrowers' access to financing to restore their economic activity. Subjects and forms of financial restructuring are systematized.

The essence of financial restructuring as an out-of-court procedure through negotiations between the borrower, his related persons and involved creditors is determined. The conditions for the borrower's participation in financial restructuring have been diagnosed, and the mechanisms for its initiation and implementation have been formalized. The responsibilities of the borrower in terms of the development and implementation of the restructuring plan are described.

Keywords: restructuring, settlement, problematic credit debt, banking institutions